

استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در این فضا در دوران پساکرونا

راحله سالاری^۱، شهناز محمودزهی^۲، سمیه درویش زاده^۳، ملیحه ایرندگان^۴

^۱کارشناس تربیت بدنی و علوم ورزشی، دبیر آموزش و پرورش شهرستان زاهدان. (نویسنده مسئول)

^۲کارشناس مدیریت دولتی، دبیر آموزش و پرورش شهرستان خاش.

^۳کارشناس تربیت بدنی، دبیر آموزش و پرورش شهرستان خاش.

^۴کارشناسی زبان ادبیات فارسی، دبیر آموزش و پرورش شهرستان خاش.

چکیده

استفاده افراطی دانش‌آموزان از فضای مجازی به بهانه آموزش مجازی در دوران کرونا سبب شد که در دوران پساکرونا نیز این استفاده افراطی ادامه داشته باشد. این مسئله در حالی است که دانش‌آموزان ایرانی تا قبل از شیوع ویروس کرونا به هیچ عنوان آموزش‌های لازم جهت استفاده صحیح از فضای مجازی را در مدارس دریافت نکرده بودند، بنابراین پژوهش حاضر با هدف آموزش و ترغیب دانش‌آموزان به استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در استفاده از فضای مجازی در دوران پساکرونا اجرا شده است. پژوهش حاضر توصیفی از نوع اقدام پژوهی بود. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان شهرستان زاهدان بود که از این میان تعداد ۳۱ نفر دانش‌آموز پایه ششم آموزشگاه هاجر به شیوه نمونه‌گیری در دسترس به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. جهت گردآوری اطلاعات مورد نیاز اقدام پژوهی از ۱- نظرسنجی از والدین دانش‌آموزان در مورد چگونگی استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی ۲- مشاهده رفتار دانش‌آموزان در شبکه شاد ۳- نظرسنجی از والدین در مورد میزان استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی ۴- مصاحبه با کادر آموزشی و ۵- پیشینه پژوهش و منابع موجود استفاده شد. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده با کمک متخصصان و کارشناسان، ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه متناسب با اطلاعات بدست آمده، طراحی و برای دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر به اجرا درآوردیم. پس از ۵۲ روز از اجرای راهکارهای اجرا شده، نتایج شواهد ۲ و مقایسه آن با شواهد ۱ نشان داد که راهکارها و آموزش‌های ارائه شده کاملاً اثرگذار بوده است و این آموزش‌ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر شده است.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، حدود دوستی، پساکرونا، دانش‌آموزان

مقدمه:

فضای مجازی و اینترنت به عنوان بخش جدایی ناپذیری از زندگی روزانه مردم در جهان معاصر است و استفاده از آن هر روز روبه افزایش است و در زمینه های مختلف زندگی از جمله آموزش و پرورش، فعالیت های علمی، ارتباطات بین فردی مورد استفاده قرار گرفته است (ملک، خلیف و شوهیبر، ۲۰۱۷). مطالعات نشان می دهد که بالای ۸۰ درصد از کودکان و نوجوانان در انگلستان، ایالات متحده و آسیا حضور فعال در فضای مجازی دارند (کرنیگلیا، زاراتو، سیمینو، لویولا، امانیتا و همکاران، ۲۰۱۷). فضای مجازی همانند بسیاری از پدیده های موجود در جهان همچنان که دارای جوانبی مثبت، کاربردی و حیاتی برای بشر هستند، می توانند جنبه های نامطلوب و بعضاً بسیار زیان بار نیز برای زندگی بشر داشته باشند. فضای مجازی یکی از این پدیده های بشری است که همانند شمشیری دو لبه و سکه ای دو رو می باشد که نه شر مطلق است نه خیر مطلق (عباسی و کرد، ۱۳۹۹). در توصیف جنبه های مطلوب فضای مجازی همین بس که در دوران پاندمی ویروس کرونا که چاره ای جز تعطیلی مدارس نبود، فضای مجازی تنها ابزار موجود برای جلوگیری از تعطیلی امر آموزش بود (حمزه لو و رحیمی، ۱۳۹۹). اما در حال حاضر و پس از طی بحران کووید-۱۹ جنبه های نامطلوب فضای مجازی بسیار بیشتر از جنبه های مطلوب آن است. استفاده نامطلوب و زیاد از فضای مجازی موجب مشکلات جدی از قبیل مشکلات جسمی و روانی داشته و کارکرد روانی اجتماعی را دچار اختلال کند (جیا، لی، لی، ژوو و ونگ، ۲۰۱۷) و همچنین منجر به مشکلات تحصیلی (حتی ترک تحصیل)، شغلی و اختلال در زندگی فرد می شود (عبادی، روشنی، کاظمی، عینی و رضایی، ۱۴۰۰). در حال حاضر و با وجود محدود شدن آموزش مجازی و طی کردن بحران کووید-۱۹؛ نشانه های اعتیاد به فضای مجازی در بیشتر دانش آموزان دیده می شود. اعتیاد به فضای مجازی یک فرآیند آسیب شناسی استفاده از اینترنت است که موجب یک وضعیت روانی می شود که باعث مختل شدن رفتار فرد و ایجاد اختلال در وضعیت شناختی فرد خواهد شد (سرمچارون، پینیو پورنپانیش، ها پرون، کنتانگ، ونگپاکاران، ۲۰۱۸).

اما باید اعتراف کرد که در عصر ارتباطات استفاده از اینترنت امری اجتناب ناپذیر است. اینترنت یک ابزار ارتباطی مدرن است که حذف آن از فعالیت های روزانه امکان پذیر نیست و باید از آن به طور مناسب استفاده شود. امروزه فضای مجازی و اینترنت در زندگی فردی و اجتماعی بشر جایگاهی قدرتمند دارد و جزء لاینفک مناسبات روزمره محسوب می شود؛ به طوری که می توان ادعا کرد برای بسیاری از افراد، زندگی بدون آن امکان پذیر نیست یا دست کم مطلوبیتی ندارد. امروزه استفاده از فضای مجازی، مقبولیتش به حدی رسیده است که مضرات جدی و اساسی این فضا را مخفی و نادیده نگه می دارد. امروزه اینترنت و فضای مجازی علی رغم تمام محاسن و مزایای آن یکسری دغدغه ها و نگرانی هایی را بر خانواده ها تحمیل نموده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی شود. به دلیل ویژگی های خاص فضای مجازی و نو بودن این پدیده بسیاری از والدین فرصت امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیاورده اند و عدم آشنایی مناسب آنها با این فضا و در مقابل استفاده دانش آموزان از این فضا باعث شده است که یک فضای محرمانه و خصوصی در داخل خانه برای فرزندان ایجاد شود (یاری زاده، بهلولی، احمدوند، خورشیدی، ۱۳۹۵).

همچنین شکل گیری روابط دوستانه و غیرمتعارف در این فضا نیز رشد فزاینده ای را شاهد است. هر نوع رابطه خارج از حد و حدود در دنیای مجازی، می تواند آسیب هایی هم به دنبال داشته باشد. شاید در سال های گذشته ورود به این فضاها و حضور فعال در آن صرفاً مربوط به قشر خاصی از جامعه می شد، کودکان ابتدایی و نوجوانان که فرصت های فراغت خود را در آن

^۱ Malak, Khalifeh & Shuhaiber

^۲ Cerniglia, Zoratto, Cimino, Laviola, Ammaniti & Adriani

^۳ Jia, Li, Li, Zhou & Wang

^۴ Simcharoen, Pinyopornpanish, Haoprom, Kuntawong & Wongpakaran

سپری می کردند و وارد شبکه ها و گروه های مختلف ارتباطی می شوند. حضور و فعالیت در فضای مجازی در دنیای امروز، اجتناب ناپذیر است. به این دلیل که اینترنت با زندگی روزمره ما پیوند خورده است و رابطه ها دیگر مثل گذشته ها فقط به آشنایان و دوستان دنیای واقعی محدود نمی شود.

گسترش روابط دوستی در دنیای مجازی، در کنار محاسن اندکی که دارد، معایب بسیار بزرگی در بردارد. بسیاری از افراد، به دلیل فضای آزادی که شبکه های اجتماعی در اختیارشان قرار می دهد، وارد روابط دوستی بدون شناخت و افشای اطلاعات هویتی و خانوادگی خود می شوند و تصور می کنند که این نوع رابطه ها صرفاً پیدا کردن دوست جدید و یک سرگرمی است که کودکان نیز از این قاعده مستثنی نیستند و اکنون با مجازی شدن آموزش و دسترسی آسان به این فضا، دانش آموزان نیز در معرض خطرات بی شماری قرار گرفته اند که در کوتاه مدت و طولانی مدت اثرات مخربی بر روح و روان دانش آموزان می گذارد (علی محمدی، کاوند و پورمحمدی، ۱۳۹۵).

اکنون و باتوجه به این که قسمتی از آموزش در دوران پسا کرونا از طریق شبکه شاد صورت می پذیرد و استفاده دانش آموزان از فضای مجازی و اینترنت امری اجتناب ناپذیر است و این در حالی است که آمار و ارقام نشان می دهد که بیشتر افراد از اینترنت استفاده صحیحی نمی کنند و چگونگی استفاده صحیح از این فضا را یاد نگرفته و به راحتی با افراد غریبه و ناشناس حرف می زنند و اطلاعات هویتی و خانوادگی خود را فاش ساخته و وارد روابط دوستی می شوند؛ بنابراین اقدام پژوهی حاضر با هدف آموزش و ترغیب دانش آموزان به استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در استفاده از فضای مجازی در دوران پسا کرونا اجرا شده است.

قابل ذکر است پژوهش حاضر براساس مراحل اقدام پژوهی مورد نظر قاسمی پویا (۱۳۸۹)، انجام می شود. مراحل پژوهش در عمل از دیدگاه قاسمی پویا، عبارتند از:

- مقدمه یا بیان مسأله
- توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسأله
- گردآوری اطلاعات (شواهد ۱)
- تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها
- انتخاب راه جدید و نظارت بر آن
- اجرای طرح جدید و نظارت بر آن
- گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)
- ارزیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن
- تجدید و اصلاح و نوشتن بحث و نتیجه گیری

توصیف وضع موجود و تشخیص مسأله

تیم پژوهشی مانند همه معلمان سرزمینمان که افکارات تحول گرایانه زیادی در امر آموزش و پرورش دارند از این قاعده مستثنی نیستیم و همواره در پی یافتن راه هایی برای ارتقاء وضعیت آموزشی و پرورشی دانش آموزانمان هستیم. یکی از بزرگترین دغدغه های حال حاضر ما به عنوان معلم در دوران پسا کرونا، مسأله عادی انگاری استفاده از فضای مجازی توسط دانش آموزان و نبود نظارت و آموزش صحیح است.

متأسفانه با شیوع ویروس کرونا و مجازی شدن آموزش در پی این بحران، استفاده از فضای مجازی برای دانش آموزان بسیار بیشتر و راحت تر شد. تا قبل از بحران کرونا دانش آموزان برای دسترسی به فضای مجازی با محدودیت های بیشتری رو به رو بودند اما با مجازی شدن تدریس ها اکنون دانش آموزان نیز برای ورود به این محیط به بهانه آموزش اصلاً با محدودیتی رو به رو نیستند و اکنون نیز در دوران پسا کرونا مسأله فضای مجازی به حال خود رها شده است. بنابراین یکی از بزرگترین دغدغه های حال حاضر در دوران پسا کرونا استفاده بیش از حد دانش آموزان از فضای مجازی و دسترسی آسان آنان به اینترنت است در

حالی که آموزش لازم را برای استفاده صحیح از این فضا یاد نگرفته‌اند و در این فضا به راحتی به همه افراد اعتماد کرده و با رعایت حدود و مرزهای دوستی آشنایی ندارند. اکنون کودکان و نوجوانان به راحتی می‌توانند وارد هر سایتی شده و با هر فردی وارد دوستی و گفتگو شوند.

با توجه به مطالب بالا به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر باشیم:

چگونه می‌توانیم دانش‌آموزان را به استفاده صحیح از فضای مجازی ترغیب کنیم؟

چگونه می‌توانیم با استفاده از آموزش‌های مؤثر و کارآمد، دانش‌آموزان را به رعایت حدود دوستی در فضای مجازی و شبکه شاد ترغیب کنیم؟

گردآوری اطلاعات (شواهد ۱)

جهت گردآوری اطلاعات و رسیدن به دیدگاهی منسجم درباره وضع موجود از دو دسته داده‌های کمی و کیفی استفاده شد که داده‌های به دست آمده تیم پژوهشی را در جهت توصیف وضع کنونی دانش‌آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر و پی بردن به دلایل بروز مسأله، یاری می‌نماید. برای گردآوری اطلاعات در مورد میزان استفاده دانش‌آموزان پایه ششم از فضای مجازی و چگونگی استفاده از آن و همچنین آشنایی با رعایت حد و حدود دوستی در این فضا از ۱- نظرسنجی از والدین دانش‌آموزان در مورد چگونگی استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی ۲- مشاهده رفتار دانش‌آموزان در شبکه شاد ۲- نظرسنجی از والدین در مورد میزان استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی ۴- مصاحبه با کادر آموزشی و ۵- پیشینه پژوهش و منابع موجود استفاده شد؛ که در ادامه به تشریح هر کدام خواهیم پرداخت.

۱- نظرسنجی از والدین دانش‌آموزان در مورد چگونگی استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی

شکل ۱. نظرسنجی از والدین دانش‌آموزان پایه ششم در مورد چگونگی استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی

به منظور مشخص شدن این موضوع که آیا دانش‌آموزان در مدرسه یا در خانه شیوه‌های استفاده صحیح از فضای مجازی را یاد گرفته‌اند یا خیر، دبستربرنامه شاد از والدین دانش‌آموزان به عنوان آگاه‌ترین افراد نزدیک به دانش‌آموزان نظرسنجی به عمل آمد.

نتایج نظرسنجی نشان می‌دهد که متأسفانه ۷۷ درصد دانش‌آموزان آموزش‌های لازم را برای استفاده صحیح از فضای مجازی دریافت نکرده و حدود ۴۴ درصد اصلاً چنین آموزش‌هایی را دریافت نکرده‌اند. بنابراین دانش‌آموزان آموزشگاه هاجر با رعایت حد و حدود دوستی در فضای مجازی نیز که مهمترین قسمت آموزش صحیح از فضای مجازی است را دریافت نکرده و با آن آشنایی ندارند. بنابراین انجام اقدامات پیشگیرانه و مداخلات فوری بسیار لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۲- مشاهده رفتار دانش آموزان در شبکه شاد در ایام تعطیلی

با فیلتر تلگرام، واتساپ، انستاگرام، دانش آموزان کوچ اجباری به شبکه شاد داشتند؛ بنابراین به عنوان معلم به مشاهده رفتار دانش آموزان در شبکه شاد پرداختیم. نتایج مشاهدات در گروه های کلاسی و پرسیدن برخی سوالات از دانش آموزان نشان می دهد که بیشتر دانش آموزان به مطالب درسی توجهی نداشته و چت های نامربوط و فرستادن استیکر در گروه کلاسی را ترجیح می دهند. همچنین مشاهده آخرین بازدید و آنلاین بودن دانش آموزان نشان می دهد که متأسفانه اغلب دانش آموزان در ساعات ۱۲ تا ۱ شب آنلاین هستند در حالی که فرایند آموزش مجازی به اتمام رسیده و نوعی اعتیاد به اینترنت در بیشتر دانش آموزان مشاهده می شود.

همچنین در گفتگوی ما با برخی از دانش آموزان معلوم گشت که دانش آموزان اغلب در پی وی دوستان خود بوده و گروه هایی غیر از گروه های کلاسی را تشکیل داده اند که می تواند بستری برای انتشار مطالب نابهنجار از سوی برخی از دانش آموزان باشد.

۳- نظرسنجی از والدین در مورد میزان استفاده دانش آموزان از فضای مجازی

بنابر نظر متخصصان مهمترین عامل برای استفاده نادرست از فضای مجازی و دوستی با فراد ناشناس، حضور طولانی مدت دانش آموزان در فضای مجازی و رهاسدگی در این فضا است. بنابراین به نظرسنجی از والدین دانش آموزان در مورد مدت زمان حضور دانش آموزان در فضای مجازی پرداختیم.

شکل ۲. نظرسنجی از والدین دانش آموزان پایه ششم در مورد اندازه استفاده دانش آموزان از فضای مجازی

نتایج نظرسنجی در بستر برنامه شاد در مورد میزان استفاده دانش آموزان از فضای مجازی نشان می دهد که متأسفانه ۵۲ درصد دانش آموزان بیشتر از میانگین استاندارد برای دانش آموزان (استاندارد استفاده از اینترنت برای دانش آموزان طبق تحقیقات معتبر بین ۱ تا ۲ ساعت آن هم با نظارت والدین است) از اینترنت استفاده می کنند. محاسبه میانگین استفاده دانش آموزان هاجر از فضای مجازی نشان می دهد که به طور میانگین دانش آموزان این آموزشگاه ۶ ساعت از اینترنت استفاده می کنند و اعتیاد به اینترنت در بیشتر آن ها مشاهده می شود.

۴- مصاحبه با کادر آموزشی

به علت روابط نزدیک تر معلمان با دانش آموزانشان، مصاحبه های نیمه ساختاریافته با آموزگاران کلاس چهارم و پنجم و ششم انجام دادیم که سوالات از قبل نوشته شده بود ولی هر جا لازم به تغییر بود و بحث جدیدی پیش می آمد، سوالات جدیدی نیز به سوالات قبلی اضافه می شد.

آموزگاران کلاس چهارم، پنجم و ششم نیز عقیده داشتند که بیشتر دانش‌آموزان آموزش‌های لازم را جهت استفاده صحیح از فضای مجازی ندیده‌اند و با حد و حدود دوستی در این فضا نیز آشنایی ندارند. آنها عقیده داشتند که میانگین استفاده برای دانش‌آموزان مقطه ابتدایی باید کمتر از ۲ ساعت باشد که دانش‌آموزان کلاس آنها به طور میانگین بیشتر از ۶ ساعت را در فضای مجازی حضور دارند که فاجعه محسوب می‌شود.

باتوجه به مصاحبه‌های معلمان کلاس چهارم و پنجم بیشترین عوامل مؤثر بر عدم استفاده صحیح از فضای مجای به دلایل زیر می‌تواند باشد:

- سبک زندگی ناسالم خانواده‌ها
- پیوند عاطفی ضعیف در بین خانواده‌ها
- فیلترینگ وسیع سایر و عدم نظارت صحیح
- زندگی شهری و آپارتمان نشینی
- وضعیت معیشتی سخت خانواده‌ها و عدم اختصاص زمان برای فرزندانشان
- عدم آموزش صحیح از سوی والدین و مدرسه
- طلاق عاطفی و جدایی والدین
- عدم استفاده صحیح از زمان استراحت
- ناتوانی در برنامه‌ریزی چیدن اوقات فراغت
- نظارت ضعیف والدین
- سبک فرزندپروری نادرست
- تعداد زیاد فرزندان در خانواده

۵- پیشینه پژوهش و منابع موجود.

هرچند تاکنون پژوهشی به طور مستقیم به آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی نپرداخته است اما بعضی از پژوهش‌های نزدیک به اقدام پژوهی حاضر در ادامه آورده می‌شود.

تحقیق زانداویان و همکاران (۱۳۹۲) با عنوان آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر نشان داد که استفاده از فضای مجازی در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی - عبادی و روانی دانش‌آموزان تأثیر منفی دارد و بین وسایل، «تلفن همراه» بیشترین و بازی‌های رایانه‌ای کمترین آسیب را بر دانش‌آموزان داشته است. دانش‌آموزان در اولویت‌بندی راهکارهای مقابله با آسیب‌های فضای مجازی، تقویت ارتباطات منطقی و عاطفی در خانواده و جایگزین کردن تفریح‌های سالم، درگیرکردن افراد در فعالیت‌ها و برنامه‌های مثبت را مهم‌ترین و افزایش نظارت حوزه‌های سیاسی- امنیتی و فیلترینگ را کم‌اهمیت‌ترین راهکار برای کاهش آسیب‌های فضای مجازی دانسته‌اند.

ربعی و شاقاسمی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان *آسیب‌شناسی فردی و اجتماعی روابط مجازی در ایران: یک رویکرد کیفی*، به این نتیجه رسیدند که اکثر وبلاگ‌نویسان جوان ایرانی به دوستی‌های اینترنتی نگرش منفی دارند. آسیب‌زایی و فریب‌آمیز بودن این دوستی‌ها از جمله مهم‌ترین دلایل این کاربران در نقد این قبیل دوستی‌ها بوده است. دوستی‌های اینترنتی در ایران طرفداران زیادی دارند. با وجود این مخالفان این دوستی‌ها در میان کاربران اینترنت و مخصوصا وبلاگ‌نویسان به مراتب بیشترند. همچنین، مرور روایت‌های منفی وبلاگ‌نویسان از این دوستی‌ها نشان می‌دهد که بیشتر این افراد در گذشته نگرش مثبتی به دوستی‌های اینترنتی داشته‌اند.

لایت بورن (۲۰۰۹) با تحلیل محتوای نوشته‌های مربوط به مزاحمت‌های اینترنتی، به این نتیجه می‌رسد که مزاحمت اینترنتی از جهات بسیاری شبیه به مزاحمت در جهان واقعی است. از نظر لایت بورن این مزاحمت می‌تواند اثرات عاطفی و جسمی

° Lightburn

ناگواری داشته باشد. همچنین لایت بورن از روند رو به افزایش این نوع مزاحمت و خطرات آن برای جامعه به عنوان امر مهمی که کنشگران اجتماعی باید بدان توجه کنند، یاد می‌کند.

بررتون و اوکانر (۲۰۰۷) به نقش گپ در گذراندن زمان به بطالت اشاره می‌کنند و معتقدند گپ و سایر امکانات مشابهی که رسانه‌های نوین در اختیار افراد قرار داده، جای رفتارهایی مثل اطلاع‌جویی، یا بازی‌های سالم‌تر مثل بازی‌های بدنی را گرفته است.

کمپفیلد (۲۰۰۶) به ویژگی‌های مزاحمان اینترنتی و قربانیان آن‌ها توجه می‌کند. او معتقد است که مزاحمت رودرو به مزاحمت در فضای مجازی بسط می‌یابد و دختران بیشتر ممکن است قربانی این نوع مزاحمت‌ها باشند. وی دریافت که ۹۹ درصد از شرکت‌کنندگان مطالعه او یا مزاحم اینترنتی بوده‌اند یا قربانی این نوع مزاحمت‌ها شده‌اند.

نتایج پیشینه پژوهشی هم نمایانگر استفاده نادرست بیشتر دانش‌آموزان بخصوص دانش‌آموزان دختر از فضای مجازی بوده و اینکه در اغلب کشورهای دیگر نیز آموزش‌های صحیحی ارائه نشده است و با حد و حدود دوستی در این فضا آشنایی ندارند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

نتایج گردآوری شواهد ۱ نشان می‌دهد که دانش‌آموزان پایه ششم مقطع ابتدایی آموزشگاه هاجر متأسفانه آموزش‌های لازم را در مورد استفاده صحیح از اینترنت و فضای مجازی دریافت نکرده‌اند و این باعث مهیا شدن استفاده ناصحیح از فضای مجازی را بوجود می‌آورد که بنابر مصاحبه با بعضی از اولیا استفاده ناصحیح برخی از دانش‌آموزان از فضای مجازی مشاهده شده است. همچنین نتایج نظرسنجی از والدین آموزشگاه هاجر نیز نشان می‌دهد که بیشتر دانش‌آموزان میانگین روزانه ۶ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند که برای دانش‌آموزان مقطع ابتدایی فاجعه محسوب می‌شود که در آینده سبب از مشکلات جسمانی و روانی را به همراه خواهد داشت.

همچنین پس از جمع‌آوری اطلاعات و شواهد ۱ از یک کارشناس آموزش ابتدایی، یک نفر متخصص در زمینه تجزیه و تحلیل محتوا و یک نفر مسلط به فضای مجازی خواسته شد تا به ما در تجزیه و تحلیل اطلاعات کمک کنند. با توجه به بررسی‌ها و تجزیه و تحلیل‌هایی که بر روی اسناد و مدارک مربوط به نظرسنجی و مصاحبه با والدین، نظرسنجی از معلمان، مشاهدات اینجانب و پیشینه تحقیق انجام شد، علل استفاده زیاد و ناصحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی تا حد زیادی معلوم شد، که خلاصه این یافته‌ها که از کدبندی اطلاعات حاصل شده است در چهار دسته قرار گرفت:

- عوامل مربوط به دانش‌آموزان
- عوامل مربوط معلم و والدین
- عوامل مربوط به آموزشگاه
- عوامل مربوط به دولت و لوازم و تجهیزات

که در قسمت ارائه راهکارها برای هر دسته راه‌حل‌های جدیدی جهت آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی دانش‌آموزان ارائه خواهد شد.

ارائه یا انتخاب انتخاب راه‌حل جدید متناسب با اطلاعات تجزیه و تحلیل شده:

با در نظر گرفتن نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات و دانش‌پشتیبان و کمک گرفتن از متخصصان حوزه فناوری و فضای مجازی؛ سعی شد بهترین و کاربردی‌ترین راه‌حل‌ها جهت آموزش صحیح استفاده از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی دانش‌آموزان طراحی

^۱ Brereton & O'Connor

^۲ Campfield

شود. راه حل های انتخابی با توجه به عوامل شناسایی شده در قسمت تجزیه و تحلیل اطلاعات ارائه خواهد شد و برای هر عامل شناسایی شده راهکارهایی را ارائه خواهیم داد که در ادامه به توضیح هر اقدام می پردازیم.

راهکارهای عامل اول - آموزش و آگاه سازی والدین دادن اطلاعات معتبر و صحیح به آنان:

۱-۱ آموزش و آگاه سازی والدین از طریق موارد زیر

- معرفی کتب مفید در رابطه با استفاده صحیح از فضای مجازی و حد و حدود دوستی در بستر برنامه شاد.
- منابع آموزشی مناسبی برای والدین، معلمان و حتی خود دانش آموزان وجود دارند که ابعاد مختلف ایمنی کودکان در فضای آنلاین را پوشش می دهند.
- بارگزاری کلیپ های مفید در گروه مدرسه.
- ارائه خلاصه مطالب مفید در این رابطه در قالب pdf و word و ارائه آن به والدین.
- بارگزاری پاورپوینت های مفید در ارتباط با چگونگی آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی و حد و حدود دوستی توسط والدین.

• دعوت از یک مشاور و صحبت با والدین از طریق برنامه Live برنامه شاد.

• شناسایی کودکان در معرض خطر و صحبت با والدین آن ها.

۲-۱ ایمن نگه داشتن دانش آموزان در فضای آنلاین با وضع قوانین:

با فرزندان خود صادق و روراست باشید و برای استفاده از فضای مجازی قوانینی را با کمک فرزندانتان وضع کنید. برای آموزش و افزایش آگاهی دانش آموزان درباره فضای مجازی می توانید مجموعه ای از قوانین پیرامون استفاده از اینترنت، ایمیل و پیام های مختلف را تنظیم کنید. کودکان باید مسئولیت پذیری در قبال اقدام هایی که انجام می دهند را فرا گرفته و حس قضاوت و داوری را در خود بهبود ببخشند.

۳-۱ دروغگویی مثل آب خوردن در فضای مجازی:

باید دانش آموزان نسبت به این مساله آگاه کنید که مخاطبان آنلاین آنها در فضای مجازی لزوماً همان افرادی نیستند که بیان می کنند. به عنوان مثال فردی که بیکار است می تواند خود را مهندسی با درآمد بالا توصیف کند.

۴-۱ عدم پنهانکاری با ایجاد پیوند عاطفی محکم

با فرزندان خود در مورد خطرات احتمالی که در فضای مجازی ممکن است با آن روبرو شوند صحبت نموده و با اینکار آنها را از قرارگیری در موقعیت های خطرناک و نگران کننده حفظ نمایید. به او بیاموزید اگر فردی به هر دلیل با پیام و یا تصویری به هر نحو باعث بروز احساس نگرانی و نا امنی در او شده است باید به والدین در این مورد اطلاع رسانی نمایند.

۵-۱ آموزش رعایت ادب و مهربان:

به فرزندان در فضای مجازی ضرورت حفظ ادب و مهربانی را گوشزد نموده و آنها را با روشهای محترمانه و مودبانه ابراز نظرات آشنا نمایید. علی الخصوص در مواقعی که کودک با نظراتی مخالف با نظرات خود روبرو می گردد حفظ ادب ضرورت بیشتری می یابد.

۶-۱ آموزش حفظ حریم به دانش آموزان در فضای مجازی:

لازم است والدین نسبت به اهمیت حفظ حریم و عدم افشای اطلاعات شخصی و خانوادگی در فضای مجازی به فرزندان خود آموزش کافی را داده تا دانش آموزان را در فضای مجازی از سو استفاده افراد کلاه بردار حفظ نمایید. لازم است به فرزندان بیاموزید که در موارد زیر اطلاعاتی در فضای مجازی منتشر ننمایند:

- شماره تلفن
- آدرس دقیق منزل یا مدرسه
- اطلاعات شناسنامه ای
- رمزهای ورود حساب های کاربری و کارت های بانکی

• عکس‌های خصوص شخصی و خانوادگی

۷-۱ ارتباط با کودکان از طریق فضای مجازی:

والدین می‌توانند ویدئو یا عکس‌های آموزنده و سرگرم کننده‌ای که حاوی پیام‌های مثبت و سازنده است را برای تلفن همراه فرزندان خود ارسال نمایند تا ارتباط دوستانه‌ای نیز در فضای مجازی با آنها داشته باشید. اما لازم است در این خصوص افراط نکرده و از تعادل خارج نشوند و حجم زیادی از اطلاعات هر چند مفید و آموزنده را برای کودک ارسال ننمایند.

۸-۱ ارتباط تصویری با کودکان

در صورتی که بنا به دلایلی موقتاً از محیط خانواده و فرزندان خود دور هستید می‌توانید از تماس تصویری برای ارتباط با آنها استفاده نمایید اما در شرایط عادی هرگز از این روش برای ارتباط با کودکان خود استفاده ننمایید و این روش را جایگزین ارتباط‌های واقعی نکنید.

۹-۱ افزایش میزان مهارت والدین در استفاده از فضای مجازی:

در شرایط کنونی که کودکان از سنین پایین شروع به یادگیری و استفاده از فضای مجازی می‌نمایند این کودکان به مرور تبدیل به افراد ماهری در این زمینه خواهند شد و ممکن است از والدین در این خصوص پیشی بگیرند. بهتر است والدین سعی نمایند تا سواد دیجیتال خود را افزایش داده تا در صورت لزوم بتوانند استفاده فرزندان خود را از این فضاها محدود نمایند. در استفاده از فضای مجازی محدودیت‌هایی را به روی دستگاه فرزند خود اعمال نمایید و او را ملزم به رعایت این قوانین نمایید.

در استفاده از وب کم یا دوربین‌های گوشی و موبایل به کودکان اطلاعات کافی داده تا به صورت ناخواسته مورد سوء استفاده قرار نگیرند و اطلاعات شخصی و خانوادگی از مجرای این دوربین‌ها به خارج از خانواده ارسال نگرند.

به صورت مداوم تاریخچه سرچ تب لت یا گوشی یا .. فرزند خود را در فضای مجازی کنترل نمایید تا در صورت استفاده آگاهانه یا نا آگاهانه از محتوای نامناسب اقدامات و عکس‌العمل صحیحی از خود نشان دهید و در صورت نیاز با مشاور در مورد حضور کودکان در فضای مجازی گفتگو نمایید.

سعی نمایید که بیشتر نرم افزارهای آموزشی و سازنده روی تلفن همراه خود داشته باشید تا از این لحاظ الگوی مناسبی برای فرزندان خود باشید.

۱۰-۱ غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان

عمده دلیل گذراندن اوقات طولانی در فضای مجازی و کنکاو در حرف زدن با غریبه‌ها ریشه در نبود سرگرمی مناسب برای دانش‌آموزان است و احساس تنهایی آنها است. با غنی کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان و نشان دادن چگونگی پر کردن اوقات فراغت خود می‌توانیم از بسیاری از خطرات فضای مجازی جلوگیری کنیم.

۱۱-۱ استفاده از روش‌های تربیتی مقتدر

روش‌های تربیتی مقتدر که در آن انتظاران والدین از کودکانشان معلوم است و انتظارات کودکان از والدینشان نیز به خوبی تعریف شده است؛ باعث می‌شود که در فضای صمیمانه و دارای چهاچوب و قوانین مشخص کودکان کمتر به سمت کنجکاو و خطرپذیری حرکت کنند.

۱۲-۱ رهاکردن فرزندان در فضای مجازی

یکی دیگر از دلایل مهم استفاده زیاد از فضای مجازی این است که والدین به اصطلاح دوست دارند که کودکانشان را از شر خودشان خلاص کنند و کمتر به فعالیت‌های کودکانشان در فضای مجازی توجه کنند. وقتی کودکان متوجه شوند که نظارتی بر آنها نیست، بیشتر از فضای مجازی استفاده کرده و حد و حدود دوستی را نیز رعایت نخواهند کرد.

۱۳-۱ افزایش روحیه مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در دانش‌آموزان

زمانی که کودکانمان یادگیرند که برای هرکاری که انجام می‌دهند باید پاسخ‌گو باشند و مسئولیت آن را بپذیرند باعث خواهد شد که با فکر کردن به عواقب کار خود کمتر دست به کنجکاو و خطرپذیری بزنند.

- ۱-۱۴ مدت زمانی را برای بحث و گفتگوی دوستانه در فضای خانه اختصاص بدهید.
- بحث و گفتگو و فضای صمیمانه خانوادگی باعث خواهد شد که فرزندان هیج گاه دست به پنهان کاری و دروغ نزنند و با شما و همسران راحت بوده و کمتر اوقاتشان را با فضای مجازی پر کنند.
- ۱-۱۵ استفاده از نرم افزارهای محدود کننده و کنترل کننده
- فعالیت های online فرزندان خود را با استفاده از نرم افزارها و امکانات موجود، کنترل نمایید. با اعمال نظارت خیرخواهانه والدین، می توان محتویات زیان بخش را فیلتر نمود و از سایت هایی که آنان ملاقات نموده اند، آگاه گردید.
- ۱-۱۶ اختصاص تبلت یا گوشی برای همه اعضای خانواده
- نگذارید که هیچ چیز خصوصی در بین اعضای خانواده باشد. با اختصاص یک تبلت یا لپ تاپ مشتری برای همه اعضای خانواده از عواقب زیانبر زیادی جلوگیری خواهد شد.
- ۱-۱۷ الگو بودن مادر و پدر برای فرزندان
- سعی کنید در استفاده از فضای مجازی و رعایت دوستی برای دوستانان الگو باشید نه اینکه خودتان زیاد از فضای مجازی استفاده کنید و انتظار داشته باشید که فرزندان کم از این فضا استفاده کند. آگاه باشید که اولین الگوی فرزندان شما هستید.
- ۱-۱۸ در تنظیم اوقات فراغت به کودکان کمک کنید
- کودکان در تنظیم اوقات فراغت ناتوان هستند با ارائه برنامه های متنوع مانند کلاس آموزشی- مطالب مفید- کتاب- برنامه مورد علاقه- سفر- یادگیری زبان جدید- ورزش های پرتحرک و ... در تنظیم اوقات فراغت به کودکان کمک کنید.
- ۱-۱۹ فرزندان خود را تشویق نمایید که تجارب استفاده از اینترنت را با شما به اشتراک گذارند.
- ۱-۲۰ به فرزندان خود تاکید نمایید که هر چیزی را که در اینترنت مطالعه و یا مشاهده می نمایند، ممکن است درست نباشند. آنان را تشویق نمایید که در صورت عدم اطمینان از صحت یک موضوع، آن را به شما اطلاع داده تا کمک لازم به آنان ارائه گردد.
- ۱-۲۱ تقویت باورهای دینی و اعتقادی در بین خانواده، با پررنگ شدن این باورها بچه ها کمتر در معرض آسیب های فضای اینترنت قرار می گیرند.
- ۱-۲۲ قراردادن رایانه خانوادگی در محلی که برای همه قابل مشاهده و در دسترس باشد.
- ۱-۲۳ یک ساعت مختص اینترنت و بازی های رایانه ای برای کودکان خود در طول شبانه روز تعیین کنید که والدین خودشان بازی های رایانه ای را با توافق کودکان انتخاب کنند.

راهکارهای عامل دوم- آموزش و آگاه سازی دانش آموزان از طرف مدرسه و معلمان

۲-۱ آموزش و آگاه سازی دانش آموزان

مدرسه با مشارکت معلمان وظیفه دارد به افزایش سواد فضای مجازی دانش آموزان اهمیت ویژه ای قائل شود و ابعاد مختلف فضای مجازی مانند رعایت حد و حدود دوستی را باید کاملاً به دانش آموزان آموزش دهند.

جهت این کار مدرسه باید اقدامات زیر را انجام دهد:

- برگزاری جلسات مشاوره فردی و گروهی
- ارائه کلیپ هایی از افرادی که در دام دوستی های فضای مجازی افتاده اند و پندآموزی از این افراد.
- ارائه مطالب مفید و خلاصه در مورد فضای مجازی
- تبیین حد و مرز دوستی صحیح در فضای مجازی
- آگاه کردن دانش آموزان از عواقب رعایت نکردن حدود دوستی
- شناسایی دانش آموزان در معرض خطر و ارائه مشاوره خصوصی به آنها
- تقویت باورهای دینی و اعتقادی با دعوت از روحانیون و افراد آگاه

۲-۲ استفاده از ظرفیت برنامه ویژه مدرسه (بوم)

برنامه بوم که شامل ۶۰ ساعت در طول سال تحصیلی و هفته‌ای ۲ ساعت می باشد بستر بسیار مناسبی برای آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی است. که باید از طرف معلمان به دانش‌آموزان با استفاده از اصول اصولی آموزش داده شود.

۲-۳ ارائه برنامه‌های متنوع از طرف مدرسه جهت پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان

پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان از طرف مدرسه با ورزش، مهارت آموزی و ... و دوری از ایجاد فرصت بیکاری برای آنان.

۲-۴ شناسایی دانش‌آموزان در معرض خطر و ارجاع به سامانه نماد

سامانه نماد یکی از بهترین برنامه های آموزش و پرورش برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی کودکان است که به مدرسه در رسیدن به اهداف تربیتی خود بسیار کمک کننده است.

۲-۵ تحکیم پیوند میان مدرسه - خانه و دانش‌آموزان

در صورتی که مدرسه، خانه و دانش‌آموزان به صورت هماهنگ عمل کنند باعث خواهد شد که اهداف آموزشی و تربیتی به راحتی جلو رفته و دانش‌آموزان در این فضای احساس راحتی بیشتری کرده و دانش آموز در صورتی که بفهمد که مدرسه و خانه دارای هدف واحدی هستند، مسلماً در جهت قوانین و اهداف آنها حرکت خواهد کرد.

۲-۶ تلفیق سرگرمی و آموزش

اگر به دنبال سرگرمی در اینترنت هستید سعی کنید این سرگرمی رو با نوعی آموزش همراه کنید به همین خاطر هم می‌توانید از سایت‌هایی که برای آموزش نقاشی، آموزش خطاطی، آموزش خیاطی، آموزش سفالگری، آموزش خراطی، آموزش تایپ، آموزش عکاسی، آموزش هنرپیشگی و ... طراحی شده‌اند استفاده کنید.

۲-۷ تنظیم برنامه خودمراقبتی برای دانش‌آموزان

یکی از مهمترین راه‌های استفاده صحیح از فضای مجازی رسیدن به خودمراقبتی از طرف دانش‌آموزان است که تعهد آنان را به شدت بالا می برد. با ارائه یک برنامه خودمراقبتی به کودکان آنان را به استفاده درست از فضای مجازی متعهد و نیرومند سازید. این برنامه باعث خواهد شد که دانش‌آموزان پیشرفت خود را به صورت هفتگی و روزانه چک کنند و اگر خطایی از طرف آنها سر بزند خود را سرزنش خواهند کرد و در پی جبران خواهند بود زیرا خودشان شخصاً از خودشان مراقبت می‌کنند.

راهکارهای عامل سوم - اقدامات جدی دولت و وزارت آموزش و پرورش

۳-۱ طراحی سایت‌ها و نرم افزارها و بازی‌های جذاب برای کودکان

اختصاص بودجه توسط وزارت آموزش و پرورش جهت ارائه سایت‌ها و نرم‌افزارها و بازی‌های جذاب باعث خواهد شد که نیازهای دانش‌آموزان برطرف شده و کمتر وارد فضای مجازی و سایت های دیگر شده و دست به هیجان طلبی بزنند.

۳-۲ اجرای طرح صیانت از دانش‌آموزان در فضای مجازی

دسترسی آسان و راحت به فضای مجازی آلوده باعث شده که کودکان ابتدا از روی کنجکاوری وارد این فضاها شده و سپس به آن عادت کنند و یا در دام دوستی های مجازی بیافتند. در صورت اجرای طرح صیانت از کودکان دیگر مجال چنین چیزی فراهم نخواهد بود.

۳-۳ غنی سازی برنامه های فراغت دانش‌آموزان متناسب با شرایط سنی شان که در این خصوص برنامه‌ریزی آموزش و پرورش را می‌طلبد که تا با مهیا کردن برنامه‌های اوقات فراغت متناسب با شرایط سنی، دانش‌آموزان شور و شوق در آن برنامه حضور یابند و نسبت به دورهم بودن و بالا بردن مشارکت‌های اجتماعی آنها از حضورشان در فضاهای مجازی کاسته شود.

۳-۴ ارائه محتوای غنی از طریق صدا و سیما

۳-۵ برگزاری کارگاه‌های توانمندسازی معلمان، والدین و دانش‌آموزان در سطح کشوری

۳-۶ اولویت قرار دادن آموزش و پرورش از سوی دولت و افزایش بودجه آن به منظور اجرای طرح‌ها و برنامه‌های سرگرم کننده و جذاب.

اجرای راه حل ها و کنترل و نظارت بر آن ها:

مراحلی را که با کمک متخصصان و در نظر گرفتن نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات و دانش پشیمان طراحی شد و شامل ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه در جهت استفاده صحیح دانش آموزان از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی بود را در سطح دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر به اجرا درآوردیم و از دانش آموزان، والدین و مدیر مدرسه خواستیم تا نسبت به اجرای آن پایبند باشند و تیم پژوهشی نیز هر روز نسبت به اجرای اقدامات نظارت کامل را داشتیم.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)

اطلاعات جمع آوری شده و شواهد ۱، نمایانگر استفاده افراطی و ناصحیح بیشتر دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر بود و این که معلوم گشت که متأسفانه تاکنون به آنان آموزش های صحیح و جامعی ارائه نشده است و با حد و حدود دوستی در این فضا آشنایی ندارند. به طور خلاصه نتایج شواهد ۱ بیانگر این بود که دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر به طور میانگین ۶ ساعت از اینترنت استفاده کرده و ۵۲ درصد دانش آموزان آموزش های صحیح و جامعی برای ورود به چنین فضایی را کسب نکرده اند و فاقد آگاهی مناسبی هستند.

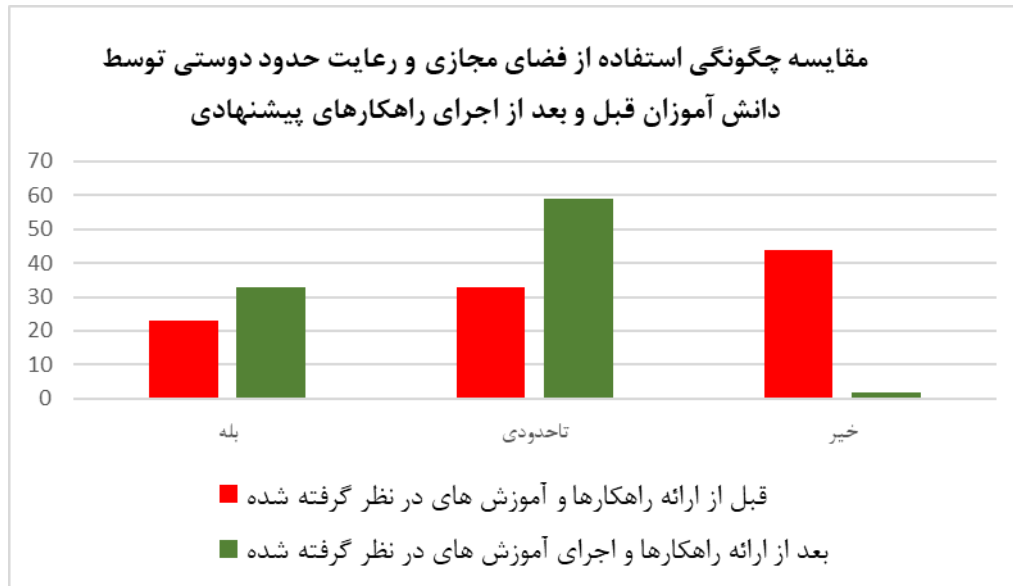
در این مرحله یعنی گردآوری شواهد ۲ «که مربوط به ۵۲ روز پس از اجرای راه حل های اجرا شده می باشد» به منظور کارایی و اعتبار راه حل های اجرا شده، نتایج حاصله در قالب داده های کمی و کیفی به روش ۱- نظرسنجی دوباره از والدین در مورد تغییر رفتار فرزندان شان ۲- مشاهده نتایج خودمراقبتی دانش آموزان و رفتارشان در شبکه شاد؛ جمع آوری شد.

۱- نظرسنجی دوباره از والدین بعد از اجرای راهکارها در مورد تغییر رفتار فرزندان شان

شکل ۳: نظرسنجی دوباره از والدین در مورد میزان تغییر رفتار فرزندان شان بعد از دریافت آموزش ها

نظرسنجی از والدین در بستر برنامه شاد نشان می دهد که ۹۲٪ از والدین از دریافت آموزش ها برای خودشان و فرزندان شان رضایت دارند و این آموزش ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش آموزان شده است. برای نمایش بهتر اثرگذاری آموزش های ارائه شده برای دانش آموزان و والدین و تأثیر آن بر استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی توسط دانش آموزان نتایج شواهد ۱ و شواهد ۲ را بر روی نمودار ۱ مقایسه می کنیم:

نمودار ۱- مقایسه چگونگی استفاده از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی توسط دانش آموزان پایه ششم قبل و بعد از اجرای راهکارهای پیشنهادی

نتایج نمودار ۱ به خوبی نشان دهند اثرگذاری آموزش های ارائه شده برای دانش آموزان و والدین و تأثیر آن بر استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی توسط دانش آموزان پایه ششم است. نکته قابل توجه در نمودار ۱ نشان می دهد که آموزش های ارائه شده بیشتر تاحدودی توانسته که بر روی استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی اثرگذار باشد و ارائه بهترین راهکارها نیاز به برنامه جامع و حمایت وزارت، دولت و تمامی ارگانها دارد و باید به طور پیوسته و مداوم به آموزش فرزندانمان بپردازیم.

۲- مشاهده نتایج خودمراقبتی دانش آموزان و رفتارشان در شبکه شاد:

در قسمت ارائه راهکارها بیان شد که بهترین راه برای محافظت از دانش آموزان از فضای مجازی و ترغیب آنان به رعایت حد و حدود دوستی کمک به آنان برای رسیدن به خودمراقبتی و تنظیم برنامه خودمراقبتی هفتگی و ماهانه و تکمیل آن توسط خود دانش آموزان است. مشاهده برنامه خودمراقبتی دانش آموزان توسط تیم پژوهشی و آموزگاران هر کلاس نشان داد که دانش آموزان هفته به هفته میزان استفاده خودشان از فضای مجازی را کم کرده و بیشتر از مطالب و سایت های مفید استفاده کرده اند. همچنین گزارش های آموزگاران و معاونین آموزشگاه هاجر نیز نشان می دهد که دانش آموزان بیشتر رفتارهای خود را در فضای مجازی تنظیم کرده و کمتر به چت و ارائه مطالب نامربوط در گروه های کلاسی پرداخته اند.

تجزیه و تحلیل داده ها و ارزشیابی تأثیر اقدام جدید:

نتایج شواهد ۱ نشان می داد که دانش آموزان پایه ششم آموزشگاه هاجر آموزش های لازم را در مورد استفاده صحیح از اینترنت و فضای مجازی دریافت نکرده بودند و این باعث مهیا شدن استفاده ناصحیح از فضای مجازی توسط دانش آموزان شده بود و همچنین ارائه گزارش های آموزگاران، والدین و مشاهدات نیز نمایانگر عدم رعایت حدود دوستی توسط دانش آموزان بود. اما خوشبختانه پس از اجرای ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه در جهت استفاده صحیح دانش آموزان از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی، نتایج شواهد ۲ و مقایسه آن با شواهد ۱ نشان داد که راهکارها و آموزش های ارائه شده کاملاً اثرگذار بوده است و دانش آموزان که قبل از ارائه راهکارها به طور میانگین ۶ ساعت از اینترنت استفاده می کردند؛ بعد از اجرای راهکارها و آموزش های ارائه شده به طور میانگین ۲/۵ ساعت از اینترنت استفاده می کنند و ۹۲٪ از والدین از دریافت آموزش ها برای

خودشان و فرزندانشان رضایت دارند و این آموزش‌ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان شده است.

همچنین دریافت بازخوردها از مدیران، سایر معلمان آموزشگاه و والدین نیز نمایانگر مؤثر واقع شدن اقدام پژوهی حاضر شده است و استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان پایه ششم به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش پیدا کرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

مدارس سراسر جهان با آغاز کرونا وادار به بستن مدارس و حرکت به سمت آموزش آنلاین و ابزارهای دیجیتالی شدند. وزارت آموزش و پرورش ایران نیز راه‌های مختلفی را برای جبران تعطیلی مدارس در پیش گرفت، آخرین و شاید کاربردی‌ترین راه این وزارت تهیه و طراحی برنامه‌ای برای گوشی‌های همراه «اپلیکیشن شاد» برای ارتباط آموزشی معلمان و دانش‌آموزان بود (حمزه‌لو و رحیمی، ۱۳۹۹). استفاده مداوم از شبکه شاد توسط دانش‌آموزان به نوعی عادی انگاری استفاده از این فضای خطرناک را برای والدین به ارمغان داشت که متأسفانه اکنون و در دوران پسا کرونا نیز ادامه‌دار است. تا قبل از بحران کرونا دانش‌آموزان برای دسترسی به فضای مجازی با محدودیت‌های بیشتری رو به رو بودند اما با مجازی شدن تدریس‌ها و کوچ به برنامه شاد، دانش‌آموزان برای ورود به این محیط به بهانه آموزش اصلاً با محدودیتی رو به رو نبودند و اکنون نیز در دوران پسا کرونا وضعیت تغییر چندانی نکرده است و کودکان و نوجوانان به راحتی می‌توانند وارد هر سایتی شده و با هر فردی وارد دوستی و گفتگو شوند. باتوجه به اینکه از طرفی در عصر ارتباطات استفاده از فضای مجازی و اینترنت امری اجتناب ناپذیر است و از طرفی دیگر آمار و ارقام پژوهش‌ها نیز مؤید این واقعیت است که بیشتر دانش‌آموزان از اینترنت استفاده صحیحی نمی‌کنند و چگونگی استفاده صحیح از این فضا را یاد نگرفته و به راحتی با افراد غریبه و ناشناس حرف می‌زنند و اطلاعات هویتی و خانوادگی خود را فاش ساخته و وارد روابط دوستی می‌شوند؛ بنابراین این اقدام پژوهی با هدف ترغیب دانش‌آموزان به استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حدود دوستی در استفاده از فضای مجازی در دوران پسا کرونا اجرا شد. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده با کمک متخصصان و کارشناسان، ۳ اقدام راهبردی و ۳۶ زیرمؤلفه متناسب با اطلاعات بدست آمده در جهت استفاده صحیح دانش‌آموزان از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی، طراحی شد. پس از ۵۲ روز از اجرای راهکارهای اجرا شده، نتایج شواهد ۲ و مقایسه آن با شواهد ۱ نشان داد که راهکارها و آموزش‌های ارائه شده کاملاً اثرگذار بوده است و این آموزش‌ها باعث استفاده صحیح از فضای مجازی و رعایت حد و حدود دوستی توسط دانش‌آموزان آموزشگاه هاجر شده است.

تقدیر و تشکر

از کلیه معلمان زحمت‌کش و باسواد عزیز که در این پژوهش با ما نهایت همکاری را داشتند و در ایام کرونا زحمات آنان در حد لازم دیده نشد متشکر هستیم. همچنین از تمامی دانش‌آموزان و عوامل مدرسه که در راه نگاشت این مقاله ما را یاری نمودند، نهایت تشکر و احترام را داریم.

منابع:

- یاری زاده، محمد؛ بهلولی، علی؛ احمدوند، فاطمه و خورشیدی، محمد (۱۳۹۵). فضای مجازی و اثر آسیب آن در خانواده‌ها. *اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری*، دانشگاه تهران، تهران.
- عبادی، متینه؛ روشنی‌خیای، علیرضا؛ کاظمی، سلیم؛ عینی، ساناز و رضایی ملاحظ، رسول (۱۴۰۰). اعتیاد به فضای مجازی در دانش‌آموزان: نقش پیش بین از خودبیگانگی تحصیلی و آشفتگی - روانشناختی. *روان‌شناسی مدرسه*، ۱۰(۲)، ۸۵-۱۰۲.
- زندوانیان، احمد؛ حیدری، مریمغ باقری، ریحانه و عطارزاده، فاطمه (۱۳۹۲). آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر. *فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۱۴(۳۳)، ۱۹۵-۲۱۶.
- ربیعی، علی و شاقاسمی، احسان (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی فردی و اجتماعی روابط مجازی در ایران: یک رویکرد کیفی. *رفاه اجتماعی*، ۹(۳۴)، ۱۱-۳۱.
- علی‌محمدی، سعیده؛ کاوند، علیرضا و پورمحمدی، سیده راضیه (۱۳۹۵). کاربرد فرهنگ استفاده صحیح از فضای مجازی برای تقویت اندیشه‌های قرآنی. *کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم*. دانشگاه شیراز، شیراز.
- علی‌پور، زینب؛ قنبری حمیدآبادی، مهدیه؛ رفیعی، مائده و السادات هاشمی، عاطفه (۱۴۰۰). بررسی چالش تعطیلات دوران کورونا و افت تحصیلی فراگیران نظام تعلیم و تربیت: ارائه راهکاری های متناسب. *رویکردی نو در علوم تربیتی*، ۳(۲)، ۱۶-۲۱.
- Malak, M.Z., Khalifeh, A.H., & Shuhaiber, A.H. (2017). Prevalence of internet addiction and associated risk factors in Jordanian school students. *Computers in Human Behavior*, 70, 556-563.
- Cerniglia, L., Zoratto, F., Cimino, S., Laviola, G., Ammaniti, M., & Adriani, W. (2017). Internet Addiction in adolescence: Neurobiological, psychosocial and clinical issues. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 76, 174-184.
- Simcharoen, S., Pinyopornpanish, M., Haoprom, P., Kuntawong, P., Wongpakaran, N., & Wongpakaran, T. (2018). Prevalence, associated factors and impact of loneliness and interpersonal problems on internet addiction: A study in Chiang Mai medical students. *Asian Journal of Psychiatry*, 31, 2-7.
- Jia, J., Li, D., Li, X., Zhou, Y., Wang, Y., Sun, W. (2017). Psychological security and deviant peer affiliation as mediators between teacher-student relationship and adolescent Internet addiction. *Computers in Human Behavior*, 73, 345-352.
- Brereton, P., & O'Connor, B. (2007). *Pleasure and Pedagogy: The Consumption of DVD Add-Ons among Irish Teenagers*, Convergence. International Journal of Research into New Media Technologies, SAGE Publications.
- Campfield, D. C. (2008). *Cyber bullying and victimization psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims*. Thesis (Ph. D.), University of Montana, 2008.
- Lightburn, M. (2009). *Cyber bullying: A content analysis of existing literature*. Thesis (M.S.W.), California State University, Long Beach, 2009.